

УДК 158:330.115
DOI 10.18372/2786-5487.1.15829

Вівчар Оксана Іванівна

доктор економічних наук, професор,
Західноукраїнський національний університет,
м. Тернопіль, Україна

Шатарський Артур Яремович

радник Міністра молоді та спорту України;
аспірант,
Західноукраїнський національний університет,
м. Тернопіль, Україна

ДЕВІАНТНА ПОВЕДІНКА ЯК ОСНОВНИЙ ВЕКТОР ЗМІЦНЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ: СОЦІАЛЬНІ КОНТЕКСТИ

Анотація. У статті проведено комплексне дослідження девіантної поведінки на основі формування економічної безпеки в контексті соціальних умов.

Ключові слова: девіантна поведінка, економічна безпека, соціобезпека, деструктивні та конструктивні девіації, соціально-економічна система.

Annotation. The article conducts a comprehensive study of deviant behavior based on the formation of economic security in the context of social conditions.

Key words: deviant behavior, economic security, social security, destructive and constructive deviations, socio-economic system.

В сучасних трансформаційних умовах динаміка розвитку соціальних процесів зумовлює активні зрушення в суспільному світогляді та створює дисбаланси в економічній безпеці. Слід відзначити, найбільш помітні зміни відбуваються в індивідуальному світогляді особистості. Дослідження ієрархії впливів на особистість і специфіку їх виявів посідає важливе місце в пошуку багатьох суспільних наук. Для суспільно-наукової думки України дана наукова проблематика набуває особливої актуальності тому, що на сучасному етапі наше суспільство перебуває на шляху реформації та розбудови нових соціально-економічних відносин на основі формування безпекознавчих контекстів.

Доведено, що феномен «девіація» – це здатність малих і великих систем, живих організмів та розумних суб'єктів відхилятися від наперед заданих траєкторій розвитку, що було усвідомлено як всезагальна форма ще в часи античності.

Встановлено, що в умовах розвитку економічної самодостатності встановлено, що девіація є всезагальною формою існування суб'єктів і систем, то вона розповсюджується і на соціальні макросистеми, що визначають поступ світового прогресу. Інакше кажучи, можливі досить істотні девіації навіть масштабних систем, здатні набувати геосоціального характеру та зачіпати інтереси всього людства. Разом із тим необхідно пам'ятати, що феномен девіантності амбівалентний за своєю природою і може означати як негативні, так і позитивні соціальні зміни.

Наукові дослідження вказують на той факт, що у своїх наукових працях Н. Смелзер розділив усі девіації на деструктивні та конструктивні. До перших, названих ним іллегальними, він відніс поведінські акції з явними ознаками деструктивності, імморалізму та кримінальності. В цьому ж контексті він згадує ересі, а також ті прояви авангардизму, котрі негативно впливають на соціобезпеку всього суспільного макроорганізму [2, с. 22-23]. До конструктивних або легальних девіацій, що носять понаднормативний характер, відносить інноваційні ініціативи, прояви самовідданості, подвижництва, що підтримують відносини солідарності між окремими громадянами та зміцнюють соціально-економічну систему.

Поняття «девіантність» (від пізньолат. *deviatio* – відхилення від лат. *de* – від + лат. *via* – дорога; відхилення від норми, відхилення від основного шляху руху, від правильної лінії). Звичайно до категорії девіантної поведінки відносять правопорушення, злочинність, наркоманію, самогубство тощо. Девіантна поведінка відтворюється деякими людьми у процесі засвоєння культури відповідних соціальних груп, де переважають і вважаються нормальними цінності, що привертають до девіації (відхилення). Індивідууми, соціалізація яких відбувається в основному у такому середовищі, стають носіями норм поведінки, що відхиляється. Відповідно до теорії аномії (фр. *anomie* – відсутність закону, організації), якщо індивіди мають загальні цілі, але узаконені засоби для досягнення цих цілей доступні не всім однаковою мірою чи зовсім не доступні для деяких соціальних груп, то в суспільстві варто очікувати високий рівень поведінки, що відхиляється від норми.

Яскравим прикладом, Е. Лемберт, Г. Бекер, Е. Гофман – автори концепції стигматизації («таврування»), стверджують, що девіація є наслідком негативної соціальної реакції, зокрема «наклеювання» на індивідуума ярлика «девіант». Основну увагу вони обґрунтовують із об'єктивних характеристик девіантної поведінки на соціальну реакцію інших людей [3, с. 483-484]. Щодо з'ясування критерію визначення «девіантності» історично склалося, що його пов'язують із прагненням до досягнення деякого абсолютного визначення і стосується уявлень про існування визначених форм поведінки, що розглядаються як девіантні поза залежністю від контексту, в якому вони спостерігаються.

Навіть коротке ознайомлення зі змістом і механізмом відхиленої поведінки дає змогу зробити деякі узагальнення щодо впливу конфлікту на соціальні зміни. По-перше, конфлікт і девіантна поведінка є небажаними точками соціального напруження, що викликають чимало турбот і занепокоєнь. По-друге, нерідко вони мають спільні ознаки походження. Девіантна поведінка може провокувати конфлікти, і саме вона досить часто виступає наслідком соціального напруження, кризових і конфліктних ситуацій [1, с. 125].

Прорезюмувавши вище описане встановлено, що девіантна поведінка спричинила створення держави, правоохоронних органів, спеціалізованих установ для виправлення та ізоляції тих людей, які створюють певну небезпеку для соціально-економічної системи. Без перебільшення можна стверджувати, що уся історія становлення суспільно-політичної, соціально-економічної та етичної думки є спробою знайти найоптимальніші шляхи зміцнення економічної безпеки та розвитку суспільства, тобто звільнитися від порушень, які нерідко становлять небезпеку для життя та добробуту людей, є відхиленнями від загальноприйнятих цінностей і стандартів.

Список використаних джерел

1. Вівчар О. І. Управління економічною безпекою підприємств: соціогуманітарні контексти: монографія. Тернопіль: ФОП Паляниця В. А., 2018. 474 с.
2. Баланда А. Безпека як соціальний феномен: дискурс людського. Україна: аспекти праці. 2009. № 1. С. 2-28.
3. Кашаев А. Е. Отклоняющееся поведение и социальный конфликт. Новые тенденции в философии и проблемы гуманитарного образования: материалы межвуз. конф. Новгород. 2010. С. 489-493.